

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Денис Анатолійович ЧИЖОВ,

*канд. юрид. наук, доцент кафедри
конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ;
науковий співробітник Інституту державного
будівництва та місцевого самоврядування
Національної академії правових наук України*

Права і свободи людини в сучасному світі мають значення ключових пріоритетів розвитку правових процесів, як всередині конкретних держав, так і на рівні побудови міждержавних взаємозв'язків, відповідно, інститут захисту прав людини як єдина і загальна система містять в собі поряд з національним компонентом ще міжнародний.

На сьогодні Європа, вимушена приймати велику кількість іммігрантів, перш за все, біженців, внаслідок цього зіткнулася з низкою серйозних викликів, оскільки наростаюча соціальна напруженість поступово виявляє потребу в проведенні більш жорсткої політики стосовно іммігрантів та ставить під питання основоположні цінності країн, але з єдино можливою з точки зору забезпечення безпеки громадян [1].

Таким чином, одне з найважливіших питань, що постають перед країнами ЄС – це протиріччя між дотриманням прав людини та забезпеченням національної безпеки.

Колишній голова Європейського суду з прав людини Жан Поль Коста зазначає, що «Право на безпеку – це теж право людини, і без безпеки неможливо гарантувати інші права людини», – вказуючи, що для забезпечення безпеки допустимо, порушення деяких інших прав людини, однак за трьох умов: «якщо це порушення передбачено законом, робиться для досягнення легітимної мети і якщо воно пропорційне поставленій меті» [3].

Однак підходи до вирішення конкретних, практичних завдань з проведення збалансованої імміграційної політики різняться і не знаходять одностайної підтримки суспільства. Голоси проти, або за посилення курсу в даній сфері лунали в багатьох західних країнах вже давно, навіть тоді, коли питання безпеки не стояли так гостро, як останнім часом у зв'язку з численними терактами та імміграційними проблемами.

Потрібно зазначити, що Європейська система захисту прав людини, і зокрема Європейський Суд з прав людини (ЄСПЛ), націлений на встановлення справедливого балансу між національною безпекою та правами людини. Захист національної безпеки складає одне з найважливіших підстав обмеження прав, закріплених в Європейській конвенції про захист прав людини і основних свобод. Відступ від зобов'язань в області прав людини може відбутися в конкретному випадку (при цьому дотримання балансу між інтересами безпеки і обмеженням права повинно бути предметом судового розгляду) або сто-

суватися одного або кількох прав (за винятком прав абсолютного характеру), наприклад шляхом заяви про застосування положень ст. 15 Європейської конвенції, яка передбачає можливість відступу від зобов'язань під час надзвичайних обставин [2].

Питання, пов'язані з її застосуванням, знаходяться під юрисдикцією ЄСПЛ і розглядаються за допомогою тесту, покликаного встановити, чи був дотриманий баланс між правом людини і громадськими інтересами, заради яких воно було обмежене. При цьому постанови ЄСПЛ є обов'язковими для держав, що є сторонами Конвенції, але конкретні заходи, вжиті для їх виконання, в чому лежать в межах розсуду окремої держави [6, с. 134].

Після подій 2001 р. застереження у відповідності зі ст. 15 Конвенції були зроблені у Великобританії і у Франції.

Наприклад у справі *A. and others vs the UK* ЄСПЛ визнав наявність загрози, незважаючи на відсутність на той момент вчинених терористичних актів. Він заявив, що не може критикувати державу за небажання чекати катастрофи, щоб вжити заходів. Однак вжиті заходи повинні бути пропорційними та адресними, зазначає Антоніос Курутакис, доцент Університету Мадрида (IE University, Madrid).

Він підкреслює, що ЄСПЛ готовий змінювати свою позицію з приводу обмеження тих чи інших прав залежно від наявності загрози міжнародного тероризму. Так, зміна правозастосовної практики ЄСПЛ щодо релігійних свобод наочно проявилось на прикладі обмеження права на носіння релігійного одягу. У Франції заборона носити хіджаб у державній початковій і середній школі була введена у 2004 р., у 2010 було введено заборону на паранджу. Бельгія ввела подібну заборону до 2011 р. Такі ж заборони діють у Німеччині та Італії. Пропозиції ввести їх в Іспанії та Нідерландах були відхилені [6, с. 137].

Майкл О'Бойл, колишній заступник секретаря-канцлера ЄСПЛ пояснює, що застереження, що обмежують права людини, можуть бути зроблені без вказівки конкретних статей Конвенції, на які поширюється дія надзвичайного стану. Таку правку порівняно недавно (24 листопада 2015 р.) зробила Франція. Як було заявлено, «за повідомленнями розвідслужб і беручи до уваги міжнародний контекст», загроза має тривалий характер. Спочатку термін дії надзвичайного стану обмежився кількома місяцями, але з того часу він продовжувався, і немає ніяких ознак того, що вона буде зняте до закінчення загрози [4, с. 1]. Додаткові повноваження влади містять в собі право на домашній арешт у будь-який час і в будь-якому місці без рішення суду, право на обшук і вилучення без ордера, права розпускати організації і групи і блокувати веб-сайти, які мають підозру в підтримці тероризму, знову без рішення суду.

Ключовим у цей період, зазначає О'Бойл, є створення гарантій від зловживання владою спеціальними правами, так як необхідно перешкоджати нанесенню непоправної шкоди правам і свободам, які є основою конституційного правління. І головним тут є роль суду, який наглядає за застосуванням спеціальних заходів. Нейтралізація судового корпусу, у тому числі шляхом скасування *habeas corpus*, створює презумпцію непропорційність, а значить – незаконна [4, с. 4-5].

Прагнучи захистити національну безпеку держави змінюють імміграційну політику. Після 2001 р. ЄС ухвалив спільну для країн політику координації і взаємодії між поліцією і розвідслужбами, затвердив загальноєвропейський ордер на арешт, посилив судову взаємодію, прийнявши «рамкову угоду про протидію тероризму», і змінив правила возз'єднання з сім'єю, посиливши їх [6, с. 145].

При цьому в Європі держави зіткнулися з позицією ЄСПЛ, який сформулював принцип невислання (*non refoulement*) з країни, що застосовується і у випадках, що стосуються обвинувачених/засуджених за статтями, пов'язаними з тероризмом. Ще в 1989 р. ЄСПЛ прийняв постанову по справі *Soering vs UK*, в якій зазначалося, що депортація укладеного в США стане порушенням ст. 3 Європейської конвенції, так як до нього буде застосована смертна кара. Цією постановою ЄСПЛ по суті зробив виняток з принципу міжнародного права, згідно з яким держава не може нести відповідальність за дії інших держав [5].

В справі *Saadi vs Italy* Великобританія, яка виступила третьою стороною, заявила, що подібне трактування положень Конвенції не відповідає початковим задумом сторін, а також у випадках, коли порушені міркування національної безпеки, стандарт доказування повинен бути змінений і заявник повинен довести небезпеку поганого поводження при надсиланні на більш високому рівні, ніж «швидше ймовірно, ніж ні» [8, с. 54]. ЄСПЛ, однак, свою позицію не змінив, що зрозуміло певною мірою стримує держави – сторони Європейської конвенції від прийняття законодавства, що дозволяє депортацію з країни.

Однак вони не готові відмовитися від такої міри боротьби з тероризмом. У ряді випадків постанови ЄСПЛ не виконувалися, були зроблені спроби забезпечити легітимність депортації шляхом отримання дипломатичних гарантій [8, с. 62].

Такий підхід був підтверджений у ряді подальших справ, бо заходи, що вживаються керівництвом країни останнім часом, показують, що Франція та Великобританія поступово приходять до розуміння необхідності проводити більш жорстку міграційну політику, тим більше, що після хвилі терактів, що захлеснули Францію і забрали життя 239 осіб з січня 2015 року, такий курс підтримується основною масою населення [7].

Таким чином, політичний курс, що проводиться на захист національних інтересів, не завжди може відповідати проголошеним демократичним принципам. Реальна політика і дотримання прав людини не завжди сумісні. В такому випадку вибір представляється досить складним, заходи, вжиті останнім часом, незважаючи на опір прихильників дбайливого підходу до основних свобод і прав людини в їх розширеному тлумаченні, показують, що імператив забезпечення безпеки своїх громадян починає розглядатися як пріоритет по відношенню до поваги прав і потреб іммігрантів.

Список використаних джерел:

1. Брусилівська, О. І. (2017). Ісламський чинник у політиці країн ЄС: Приклад Франції. *International relations, part «Political sciences»*, (13). URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3017/2705 (дата звернення: 09.10.2021)

2. Європейська Конвенція з прав людини. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf (дата звернення: 09.10.2021)
3. Costa J-P., Human rights and security: an inherent tension? Conference on Smuggling of Migrants, Monday 6th March, 2017. Council of Europe, Strasbourg. URL: <https://rm.coe.int/16806fda7e> (дата звернення: 09.10.2021)
4. O. Boyle M. Emergency government and derogation under the ECHR: Lecture givento the law society. Dublin, 2016. С. 1-16.
5. Kagiarios D. Protecting «national security» whistleblowers in the Council of Europe: An evaluation of three approaches on how to balance national security with freedom of expression. The international journal of human rights. Oxford, 2015. Vol. 19, № 4. P. 408-428.
6. Kouroutakis A. Islamic terrorism: The legal impact on the freedom of religion in the United States and Europe. Boston university international law journal. Boston, 2016. Vol. 34, № 1. P. 113-148
7. Paris attacks 2015: Accused complains of conditions. BBS France. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-58486391> (дата звернення: 09.10.2021)
8. Vedsted-Hansen J. The European convention on human rights, counter-terrorism andбіженець protection. Refugee survey quarterly. Oxford, 2011. Vol. 29, № 4. P. 45-62.